

Landskap: Småland. Upptecknat av: Jage Almqvist.
 Härad: Konga. Adress: Engelarp, Värstet, Röke.
 Socken: S. Sandvåg. Berättat av: _____
 Uppteckningsår: 1932-1936. Född år _____ i _____

Register:

Gamla julsedor och sedvänjor.	1-13.
Brot mot sjukdomar.	13-18.
Enris i kudsängen.	18.
Offerkälla.	18.
Bröllops sed.	19.
Rim om måltiderna.	20.
Arbets tid, mat m.m. under vardagen	20-22.
Lingonberedning.	22-23.

23 sidor.

ACC. N:R. 5696

Landskap: Småland Upptecknat av: Jagb Klmqvist
 Härad: Konga Adress: Englarn, Vårsjö
 Socken: S. Sandsjö Berättat av: ett flertal äldre per-
 soner i socknen.
 Uppteckningsår: 1932 - 1936 Född år — i —

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

!!!

Utskrift ur hembygdsbeskrivning över
S. Sandsjö socken.

Gamla julseder och sedvänjor.

"Många gamla julseder och andra ålderdomliga seder och bruk leva fortfarande kvar i våra bygder. Men dessa hava förr i världen varit betydligt allmännare än nu. Äldre personer i vår omgivning kunna berättla om sådana seder och bruk, som förekommit under deras barndoms-tid. De kunna även berättla vad de hört från sina föräldrar och bekanta. Därför äro samtal med våra gamla

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R. 5696

Landskap: Småland Upptecknat av: Tage Almquist
Härad: Konga Adress: Englässe, Vårsjö
Socken: S. Sandsjö Berättat av: ett flertal äldre personer
i socknen.
Uppteckningsår: 1932 - 1936 Född år — i —

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2

personer av stor betydelse, när vi söka få kunskap om människornas levnads- och tänkesätt för i världen.

Människorna trodde, att de skulle kunna fördriva onda makter, skåda in i framtiden och bota sjukdomar hos människor och djur genom att utföra olika gärningar.

Till julhögtiden, som var den förnämsta av årets högtider, varo många seder knutna. Förberedelserna till julhögtiden började i november månad. Träskningsarbetet borde vara avslutat till julhögtiden av flera

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R. 5696

Landskap: Småland Upptecknat av: Tage Almqvist
 Härad: Xonga Adress: Englarps Vårsjö
 Socken: S. Sandsjö Berättat av: ett flertal personer
 (äldre) i socknen.
 Uppteckningsår: 1932 - 1936 Född år — i —

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

3

orsaker. Om säden fick ligga en längre tid i ladorna, kunde råttorna göra stora skador på den genom att äta upp sädeskornen och bita av stråna.

Råttorna voro talrika och härjade svårt i sädesladorna under vintern.

En annan anledning till att bräskningsarbetet borde vara avslutat till julen var den, att "rösselarbetet" i skogarna började på nyåret. "Rössel" kallades det område, där man satte upp kolmilor, och den bonde, som inte ägde någon "rössel", hade inte stort anseende i byn.

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R. 5696

Landskap: Småland Upptecknat av: Tage Klingqvist
Härad: Konga Adress: Englarp, Västsjö
Socken: S. Sandsjö Berättat av: ett flertal äldre personer
Uppteckningsår: 1932-1936 Född år — i —

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

— 4

Några veckor före jul skulle jul-
grisen slaktas. Det var en betydelsefull
dag. Byns slaktare kom redan vid tre-
tiden på morgonen. Man åt först fru-
kost och drack brännvin. Därefter gingo
slaktaren och hans medhjälpare till svin-
slan och hämtade grisen. Man lyste sig
med s. k. "slickbloss", som voro tillverkade
av furuved. Det var en allmän sed
att grisen skulle slaktas i köket.

När slaktaren hade sluckit grisen
med sin kniv drack man åter bränn-
vin, den s. k. "sticksupen" och därefter
fullbordades slaktningsarbetet.

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R. 5696Landskap: SmålandUpptecknat av: Jage KlingqvistHärad: KongaAdress: Englars, VäsbySocken: S. SandsjöBerättat av: ett flertal äldre personer i socknenUppteckningsår: 1932-1936Född år — i —LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

— 5

Julöllet bryggdes i hemmet.
Redan tidigt på hösten forhade man det
korn, som skulle användas till malt i
en maltugn. Därefter maldes kornet på
en maltkvarn. Några veckor (5 veckor)
före jul bryggdes ölet, och man sträva-
de efter att få julölet så starkt
som möjligt.

Ött annat arbete, som skulle ut-
föras före jul, var ljusslöpningen.
Från ett slaktat djur tog man talgen.
Man smälte denna samt hällde den
flytande talgen i ett stort kar, en
s. k. "lina". Ljusveckarna, som tillverka-

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R. 5696

Landskap: Småland Upptecknat av: Tage Klingqvist
Härad: Konga Adress: Englarp, Värstj
Socken: S. Sandsjö Berättat av: ett flertal äldre per-
soner i socknen
Uppteckningsår: 1932 - 1936 Född år — i —

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

6

des av bomullsgarn, bundes på en trä-
stav, och sedan doppade man mer ve-
karna i den smälta talgen. När man
sedan drog upp vekarna fastnade må-
got talg på dessa och stelnade snart.

Genom att upprepa denna handling
flera gånger kunde man småningom få
den önskade tjockleken på ljuset.

Till julförberedelserna hörde också
brödbakningen. Man skulle baka så mycket
bröd, att förrådet räckte till värfru-
dagen. Dessutom skulle man baka "jul-
kusar", vilka skänktes till de fattiga
barnen inom socknen.

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R. 5696

Landskap: Småland Upptecknat av: Tage Almqvist
Härad: Konga Adress: Englarn, Vårsjö
Socken: S. Sandsjö Berättat av: ~~ett flertal äldre~~ personer i socknen
Uppteckningsår: 1932-1936 Född år — i —

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

7.

Julbycken tog också mycket tid i anspråk. Byns ungdomar samlades i gårdarna och utförde arbetet gemensamt. Vid bykningen användes björkaska. När arbetet var avslutat, blev det "bykhalas" i gården. Därvid förekom dans till långt ut på kvällen. Den skickligaste fiolspelaren i byn, svarade för dansmusiken.

När julaftonen kom skulle allt arbete vara avslutat. Inne i stugan hade man fejat och putsat. På golvet hade man strött sönderhackat grannis. När högliden var slut, sopade

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R. 5696

Landskap: Småland

Upptecknat av: Tage Elmquist

Härad: Årnga

Adress: Englarp, Västsjö

Socken: S. Sandsjö

Berättat av: ett flertal äldre personer i socknen.

Uppteckningsår: 1932 - 1936

Född år — i —

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

8

man upp granriset och brände det i ugnen. Under sådana förhållanden skulle grödan bli god under kommande år.

På julaftonens kväll samlades familjens medlemmar i slugans största rum och i spisen brann "julabrasen". Denna eldades med en lång stock den s. k. "julstocken". Den hade en längd av tre meter och måste stödas på bänkar ute i rummet. Julstocken utgjordes av en kådrik fura, som växte ute på någon av de många myrarna. Den högs högt på sommaren, för att den skulle hinna lorika till julen. Om man inte hade

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R. 5696

Landskap: Småland Upptecknat av: Tage Elmqvist
Härad: Konga Adress: Englarps, Vårsjö
Socken: S. Sandsjö Berättat av: ett flertal äldre personer i socknen.
Uppteckningsår: 1932 - 1936 Född år - i -

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

9

någon "julslock", eldade man julbrasan med lika många vedträn som antalet familjemedlemmar. Dessa vedträn fingo inte röra sig under det att de förbrändes. Om vedtränna dagen därpå ej voro lika mycket förbrända, utan ett av dem var avsevärt kortare än de övriga, så betydde detta dödsfall inom familjen under kommande år. När julbrasan brunnit med jämnade man ut askan i spisen. Dagen därpå kunde man se, om det var harspår i askan och om dessa ledde utåt eller inåt slugan. Om spåren i askan ledde utåt, be-

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R. 5696

Landskap: Småland Upptecknat av: Tage Almqvist
Härad: Konga Adress: Englarp, Våtsjö
Socken: S. Sandsjö Berättat av: ett flertal äldre personer i socknen.
Uppteckningsår: 1932 - 1936 Född år — i —

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

10

Lydde detta dödsfall inom familjen under kommande år. Ledde spåren inåt rummet, skulle det snart bli en ny familjemedlem i huset. Blt emellanåt körde man om i julabrasan, så att gnistorna stodo som en kvast ur skorstenen. Detta var ett sätt att skrämma bort trollen, som denna natt varo särskilt lalrika och besvärliga. För att hindra trollen att komma in genom dörren, stack man in en stor täljkniv i väggen mellan taket och dörrposten.

En gammal julsed, som i

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R. 5696

Landskap: Småland Upptecknat av: Tage Almqvist
 Härad: Konga Adress: Englarn, Vårsjö
 Socken: S. Sandsjö Berättat av: ett flertal äldre personer i socknen.
 Uppteckningsår: 1932 - 1936 Född år - i -

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

//

S. Sandsjö socken höll sig kvar fram till slutet av 1800-talet var den s. k. "årsgången". En man vid namn Magnus Tapper gick årsgång varje julnatt. Då mötte han "Glosen", som hade en budkavel i munnen. Det gällde att rycka budkaveln från Glosen. Lyckades detta kunde man skåda in i framtiden. Så- lunda hade Magnus Tapper berättat, att han en natt mött det ena liktäglet efter det andra. Han hade också kunnat se de sockenbor, som skulle avlida under kommande året. Lista matten Magnus Tapper gick årsgång, bejånade

Litterär influens?

H. Munkars
i Vårsjö och
Vårsjö, / an

ACC. N:R.

5696

Landskap: Småland

Upptecknat av: Tage Almqvist

Härad: Konga

Adress: Englarn, Vårsjö.

Socken: ^{enligt Hant. b. b. 1.} S. SandsjöBerättat av: ^{ett förbätat äldre} personer i socknen.

Uppteckningsår: 1932 - 1936

Född år - i -

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

12

han sig av styllor. Ett rycka bud-
kaveln från Glosen var nämligen förenat
med stor fara. Djuret försökte hugga
Nagnus Tapper i benet och därför gar-
derade han sig genom att gå på styl-
lor under sin sista årsgång.

~~En~~ andag jul ledde man går-
dens hästar genom de olika rummen i
i slugan. Denna sed kallades
"Plaffans skede" och förkom till minne av
den helige Plaffan. Förutom vid julhögli-
den iakttog man också vid andra till-
fällen under året olika seder och bruk.
Man försökte allt med yngre gärningar

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R. 5696

Landskap: Småland Upptecknat av: Tage Blomqvist
Härad: Konga Adress: Englarps, Vålsjö
Socken: I. Sandsjö Berättat av: Ett flertal äldre personer i socknen.
Uppteckningsår: 1932 - 1936 Född år - i -

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

13

bota olika slags sjukdomar.

När någon person led av ryggvärk, trodde man, att trollen och andra onda makter hade fått makt över honom. Man försökte laga bort sjukdomen på många olika sätt. Personen, som led av 'villarpaskott', så kallade man ryggvärken, skulle lägga sig på ryggen tvärs över en bräskel. Den sjukes händer lades i kors över bröstet, och på händerna lade man träspånar. Därpå log den personen, som kunde bota sjukdomen, en yxa och trög med denna på spånarna, under det han

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R. 5696

Landskap: Småland Upptecknat av: Tage Klingqvist
Härad: Konga Adress: Englarp, Vårsjö
Socken: J. Sandsjö Berättat av: ett flertal äldre personer i socknen.
Uppteckningsår: 1932 - 1936 Född år — i —

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

14

yttrade: "Jag hugger, jag hugger". Då skulle den sjuke fråga: "Varför hugger du?" Härpå svarade den förre: "Jag hugger, jag hugger bort villarpaskott, trollskott och alla andra skott, som i världen finnes." Efter denna behandling skulle den sjuke bliva fullt frisk igen.

Man kunde också bota villarpaskott genom att bränna krut över den sjuke. Han skulle även i detta fall ligga på ryggen tvärs över en tröskel. På hans bröst sattes en tallrik med krut. Därpå antände man kruthögen och läste samtidigt en be-

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R. 5696

Landskap: Småland Upptecknat av: Jage Almqvist
Härad: Konga Adress: Englarp, Vårsjö
Socken: J. Landsjö Berättat av: En flöral. äldre
Uppteckningsår: 1932 - 1936 Född år — i —
personer i socknen.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

15

svärjelseformel. Sedan gammalt har den
föreställningen levat kvar, att man kun-
de fördriva de onda makterna med
skål och krut.

All kunna bota landvärk
var även en mycket uppskattad konst.
Man kunde bota denna sjukdom på
flera olika sätt. Ett sätt var att ri-
va den sjuka landen med en spik
hills landen blödde. Därefter skulle
man slå in samma spik i en furu
i skogen och på så sätt binda den
onda makten vid trädet. Om någon
person kom och högg ner detta träd,

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R. 5696

Landskap: Småland Upptecknat av: Tage Klingqvist
Härad: Konga Adress: Englarp, Vårsjö
Socken: S. Sandsjö Berättat av: ett flertal äldre personer i socknen
Uppteckningsår: 1932 - 1936 Född år — i —

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

16

trodde man, att landvärken överflyttades på honom. Därför kallades sådana bräd "kollträäd". Man kunde också befria sig från sjukdomen genom att gräva ner spiken under en jordfast sten.

Ätt annat sätt varpå man kunde fördriva landvärk var att riva den sjuka landen med en spik från någon gammal likkista. Denna sed har man haft fram till 1800-talets slut.

Man intresserade sig mycket för barnens sjukdomar och de olika botemedel, som då kunde ifrågakomma. En mycket

ACC. N:R. 5696

Landskap: Småland Upptecknat av: Tage Almquist
Härad: Konga Adress: Englarp, Väsbo
Socken: S. Sandsjö Berättat av: Ett flertal äldre
Uppteckningsår: 1932 - 1936 Född år — i —
personer i socknen.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

17

utbredd sjukdom hos barnen var
engelska sjukan (Rachitis), och det fanns
givetvis många beprövade botemedel
mot denna åkomma. Jag skall här näm-
na två sådana botemedel, som praktiserats
i S. Sandsjö. - Från kyrkogården tog man
jord och hällde vatten på denna samt
lät barnet dricka härav - Man trodde
sig också kunna fördriva sjukdomen
genom att bada det sjuka barnet
i det vatten, vari man förut badat
en nyfödd.

På midsommaraftonen före
klockan tolv på dagen skulle man

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R. 5696

Landskap: Inäland Upptecknat av: Tage Klingqvist
Härad: Konga Adress: Englarps, Vårsjö
Socken: S. Sandsjö Berättat av: ett flertal äldre
Uppteckningsår: 1932 - 1936 Född år — i —
personer i socknen.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

18

"ligandes och fastlandes" plocka de s. k.
"midsommarkräftarna", en bukett av sju
olika blomster. Dessa örter kokades sedan
i vatten, vilket barnen fingo dricka som
botemedel emot sjukdomen.

En gammal sed, som ännu
förekommer i S. Sandsjö socken är att
lägga enris i brudsängen. Denna hand-
ling skall bringa rikedom och lycka
åt de nygifta.

I socknen finnes en gam-
mal offerkälla, som varit livligt besökt,
när man gått från och till kyrkan.
Man hade för sed att offra pengar

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R. 5696

Landskap: Småland Upptecknat av: Tage Almqvist
Härad: Konga Adress: Englary, Värstjör
Socken: S. Sandsjö Berättat av: ett flertal äldre personer i socknen
Uppteckningsår: 1932 - 1936 Född år — i —

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

19

där samt dricka av källans vatten.
Källans namn är "Snappsäckakällan".
Varför den erhållit detta namn är oviss.

En gammal bröllopsed, som
ännu lever kvar i S. Sandsjö socken, är
att kasta risgryn på brudparet och i
den vagn, vari brudparet åker. Nr-
sprungligen syftade denna handling
till att bringa rikedom och lycka åt
de nygifta. Tanken på att detta förfä-
ringssätt skulle hava någon särskild
betydelse är numera helt och hållet
borta, men seden lever fortfarande
kvar i socknen, och den chaufför,

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R. 5696

Landskap: Småland Upptecknat av: Tage Ahnqvist
 Härad: Konga Adress: Englarps Vårsjö
 Socken: J. Sandsjö Berättat av: till flertalet äldre personer i socknen.
 Uppteckningsår: 1932 - 1936 Född år — i —

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

20

som i sin vagn skjutsat brudparet till kyrkan, får alltid vara beredd på att sopa bort en ganska anseelig mängd risgryn ur bilen, när färden är slut.

På 1830-talet hade sockenborna följande rim om sina måltider: "Frukost är en öda (slöseri), davan är dagens föda. Middag är landets sed. För jag ej kvällsmat, så blir det därved."

Om morgnarna sleg man tidigt upp. Redan klockan tre började dagens arbete. I slättertiden började man arbetet ännu tidigare. Efter två timmars arbete åt man frukost. Maten utgjordes

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R. 5696

Landskap: Småland Upptecknat av: Tage Almqvist
 Härad: Konga Adress: Englarp, Värstjö.
 Socken: J. Sandsjö Berättat av: ett flertal äldre personer i socknen
 Uppteckningsår: 1932 - 1936 Född år — i —

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

21

då mestadels av kall gröt, bröd och mjölk. Hos bättre lottade fick man även en sup brännvin vid detta mål. Efter frukost fortsatte arbetet till klockan åtta, då man fick davan. Maten utgjordes då av kål, havrevälling och bröd. Emellanåt kokte man rorevälling. Rovor sönderskuros i små lämningar, vilka kokades i vatten tillsammans med kött eller fläsk. Tiden mellan davan och middagen räknades som det bästa "belet" på dagen. Middagsmåltiden åt man kl. två. Maten utgjordes då av uppvärmda lämningar från davan. Dessutom fick man mjölgröt,

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R.

5696

Landskap: Småland Upptecknat av: Tage Almqvist
Härad: Konga Adress: Englarp, Väsby
Socken: P. Sandsjö Berättat av: ett flertal äldre personer i socknen
Uppteckningsår: 1932 - 1936 Född år — i —

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

22

sill och potatis. En sup brännvin förekom alltid vid denna måltid.

Kvällsmaten åt man ej vid någon bestämd tid. När denna måltid förekom, fick man i allmänhet gröt och sur mjölk. Husmor gav dessutom arbetarna ett s. k.

"mellan-mål," då rätterna utgjordes av bröd och något sovel. För att spara mjölken, vars mängd i många hushåll var ganska ringa, tillagade man "krösnamos."

När lingonen varit mogna plockades stora mängder av bären. Dessa sönderkokades sedan i vatten och urkramades. Av den sura saften beredde man

ACC. N:R. 5696

Landskap: Småland Upptecknat av: Tage Almqvist
Härad: Konga Adress: Änglary, Vårsjö
Socken: J. Sandsjö Berättat av: ett flertal äldre
Uppteckningsår: 1932 - 1936 Född år — i —
personer i socknen

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

23

välling genom att tillsätta sammalet
korn. Denna välling förvarades i stora
"linor" och användes tillsammans med
söt mjölk eller enbärsmos till "gröla-
doppa."